

BOGANMELDELSER

Ziegenhahn, Dominik: Der Schutz der Menschenrechte bei der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit in Strafsachen, Duncker & Humblot, Berlin, 2002, 587 s.

På mere end 500 tætskrevne sider beskriver, analyserer og vurderer forfatteren det, som han kalder ”Transnationalisering der Strafverfolgung”. Uden at være nogen ekspert på dette område tør jeg godt vove den påstand, at det er et grundigt stykke arbejde. Selv efter tysk målestok! Det kan for en anmelder være trættende at skulle igennem de detaljerede beskrivelser af de mange fænomener (organisationer, konventioner, principper m.m.) fra enhver tænkelig vinkel, men det har naturligvis en videnskabelig berettigelse og absolut også en berettigelse for praktikerne, der har brug for at kunne slå op og læse om et bestemt fænomen. Det må have krævet en uhyre tålmodighed af forfatteren, og alene at skulle holde styr på forkortelserne af de utallige og atter utallige konventioner, som omtales i bogen, er en præstation. Dermed også antydnet, at overblikket over de mange regler i de mange konventioner virker komplet uoverskueligt. Det er da også en af bogens vigtige pointer. Nærmere herom nedenfor.

Som det fremgår af titlen, handler bogen om spændingsfeltet mellem transnationalt samarbejde i straffesager og individets rettigheder. Nærmere bestemt handler bogen på den ene side om det strafforfulgte individs mulighed for at beskytte sig mod statsmagterne, og på den anden side det, som vi på dansk med et lidt misvisende ord ofte kalder for ”international retshjælp”, dvs. udveksling af oplysninger mellem landenes myndigheder, udlevering af borgere, hjælp til bevis-sikring i fremmede lande osv.

I dette spændingsfelt ligger ”das Grundproblem der internationalen Zusammenarbeit”, og det er bogens emne.

Det er et særdeles aktuelt emne. Det fremgår af bogens forord, at manuskriptet er færdigskrevet i juni 2001. Det var før terrorangrebet på World Trade Center. Udviklingen har på den ene side gjort bogen forældet, f.eks. fordi reglerne om den europæiske arrestordre ikke er medtaget, og på den anden side gjort bogen mere aktuell og relevant end nogensinde, fordi presset for øget internationalt samarbejde er steget i takt med stigende rapportering om krænkelse af menneskerettigheder. Det er min fornemmelse, at bogen – trods retsudviklingen siden 2001 – helt klart har noget at byde på også i dag. Som eksempel kan peges på, at analyserne af forholdet mellem international retshjælp og EMRK fortsat synes af højeste relevans, og i det væsentlige – så vidt jeg umiddelbart kan bedømme – står uberørt af f.eks. den europæiske arrestordre.

I hvert fald må bogens hovedtema, dvs. individets beskyttelse i den internationale kontekst, også være relevant i forhold til arrestordren.

”Transnationalisering der Strafverfolgung” – ved hjælp af disse begreber beskriver forfatteren indledningsvis hovedformålet med afhandlingen, nemlig at identificere og analysere mulige konflikter mellem denne transnationalisering og individets grundrettigheder. Endvidere vil forfatteren undersøge om og i hvilket omfang, strafferets-

forfølgningens internationalisering eller transnationaliseringen i praksis modsvarer af en transnationalisering af individets rettigheder ("Transnationalisierung des Individualrechtsschutzes"). Bogens opbygning er logisk og enkel. Der er 2 dele, bestående af hver 3 kapitler. I første del beskrives og analyseres det relevante retsgrundlag. Kapitel 1 er en gennemgang af de mange forskellige organisationer og enheder i internationale og nationale myndigheder, som spiller en rolle i strafferetsforfølgningens internationalisering. Ingen er vist glemt, heller ikke den nordiske pasunion.

I kapitel 2 beskrives og vurderes de forskellige relevante retsakter. Kapitlet, der udgør knap 100 sider, er inddelt i 1) multinationale retskilder med global anvendelighed, 2) multinationale retskilder i EU-sammenhæng, 3) bilaterale retskilder mellem europæiske stater, og 4) interne tyske retskilder. Herefter systematiserer forfatteren retskilderne på sin egen måde. Det er en systematik, som bl.a. bygger på en vurdering af deres retskildemæssige status. Endelig identificeres afslutningsvis i kapitel 2 de træk i de internationale retsakter og retssædvaner, hvor individets rettigheder træder frem. Det gælder f.eks. princippet om dobbelt strafbarhed og ikke-udlevering af egne statsborgere.

I kapitel 3 beskrives en række af de retsvirkninger, som international retshjælp kan få for individet, herunder også, hvilke midler individet kan sætte imod krænkelse i forbindelse med retshjælpen. Dermed har forfatteren i kapitel 1, 2 og 3 givet en dækkende beskrivelse af retsgrundlaget for international retshjælp og har placeret individet i denne sammenhæng.

Herefter går forfatteren i del 2 ind i en nærmere analyse af, hvilke barrierer eller "skrænker" ("Schranken") menneskerettighederne opstiller for international retshjælp. I det første kapitel i denne del (kapitel 4) beskrives, hvilken position og betydning menneskerettighederne principielt har i forbindelse med international retshjælp. Forfatteren kommer ind på flere internationale domstoles og tribunalers anvendelse af menneskerettighederne, tyske domstoles anvendelse af menneskerettighederne og faglitteraturens anerkendelse af menneskerettighederne som relevant retskilde i sådanne sager. I kapitel 5 analyserer forfatteren nærmere den kreds af menneskerettigheder, som følger af folkeretssædvanen. Det vurderes i den forbindelse, hvilken status og virkning disse rettigheder har, og særlig hvad der sker, når de kommer i konflikt med konventionsbestemmelser om retshjælp, f.eks. om udlevering.

Endelig kulminerer forskningsprojektet med en analyse i kapitel 6 af, hvilken betydning de europæiske menneskerettigheder i EMRK har. Som i kapitel 4 analyserer forfatteren ligeledes, hvad der sker, når disse rettigheder kommer i konflikt med landenes forpligtelser til at yde international retshjælp, f.eks. ved udlevering af en person.

Analyserne og vurderingerne leder forfatteren frem til en række retspolitiske anbefalinger til forbedring af menneskeretsbeskyttelsen. Forfatteren foreslår en bestemt menneskerettighedsklausul indsat i Tysklands bilaterale og multilaterale

aftaler om retshjælp og foreslår ændringer til den tyske lov om international retshjælp. Alene denne udmøntning af arbejdet i helt konkrete anbefalinger til lovgiver antyder, at der er tale om et arbejde med praktisk relevans.

Ovenfor er antydet arbejdets generelle fortjenester. I det følgende nogle enkelte bemærkninger og punktnedslag i specifikke dele af bogen. I kapitel 2 beskrives de utallige konventioner og regler om international retshjælp. Regelkomplekset virker som nævnt ganske uoverskueligt, eller som forfatteren siger: "in der Praxis kaum noch zu überschauen". Måske ligger der underforstået en kursivering af ordet "Praxis". I hvert fald virker det, som om forfatteren har fuld kontrol og overblik. Der er jo tale om en tysk afhandling.

Men uoverskueligheden vækker naturligvis bekymring, ikke blot i relation til sikring af individets rettigheder, men også i relation til den effektive funktion af det internationale samarbejde, som forfatteren frygter lider under kompleksiteten. Forfatteren understreger flere steder behovet for et stadigt stigende og bedre internationalt samarbejde i straffesager. Afhandlingen virker derfor på ingen måde ensidig, selvom perspektivet er menneskeretligt. Forfatteren synes hele vejen bevidst om den vanskelige balancegang mellem beskyttelse af menneskerettighederne på den ene side og behovet for effektiv international retshjælp på den anden.

Efter min mening laver han dog samme tvivlsomme slutning, som de mange glødende tilhængere af øget EU-integration. Han udleder af den omtalte kompleksitet, at retshjælpen i dag er hæmmet ("schwierig und ineffektiv"). Forfatteren henviser her til flere af de stærkt pro-europæiske og integrationsivrige strafferetsdogmatikere (bl.a. Delmas-Marty). Jeg må medgive, at kompleksiteten lader denne slutning snublende nær. Jeg må også medgive, at der uden tvivl i en række henseender er behov for en bedre retshjælp. Men der mangler faktisk en seriøs, grundig og omfattende videnskabelig påvisning af, at (eller hvor meget) retshjælpen er hæmmet. Der findes ganske vist konkrete eksempler, men det fortæller ikke om omfanget af problemet. Flere danske praktikere har over for mig tilkendegivet, at retshjælpen i det væsentlige fungerer acceptabelt, navnlig inden for EU. Lignende holdninger er kommet til udtryk i forbindelse med høring af danske myndigheder og interesseorganisationer over EU's forslag til rammeafgørelse om bevissikringskendelse. Rigsadvokaten bemærker f.eks., at han finder det tvivlsomt, om Kommissionen har ret i sin antagelse om, at det eksisterende samarbejde om bevisoptagelse er langsomt og ineffektivt (Rigsadvokatens udsagn er begrænset til dette område, og han har på andre områder givet udtryk for, at retshjælpen bør forbedres). Disse udsagn er naturligvis ikke mere videnskabelige end dem, der kommer fra de integrationsivrige strafferetsdogmatikere, men pointen er, at der mangler et stærkt og omfattende empirisk bevis.

Således kan der selv i en grundig tysk afhandling, som den foreliggende, ske mindre velfunderede konklusioner. Det må dog bemærkes, at jeg kun er faldet over dette ene eksempel i en omfattende afhandling, og det er netop karakteri-

stisk for sammenfatningen i det omtalte afsnit, at det rummer uforholdsmæssigt mange henvisninger til andre forfattere, mens der i de senere sammenfatninger kun findes få henvisninger.

Bogen virker gennemtænkt og meget systematisk. Forfatteren har tilsyneladende også store analytiske evner. Desto mere savner jeg refleksioner over metode og fremgangsmåde, men der er stort set ingen. Forfatteren oplyser loyalt og brugervenligt, hvor analyseprocessen befinder sig, hvad der hidtil er konstateret, og hvor vejen går videre. Dermed gøres forfatterens metode gennemskuelig og mulig at bedømme for læseren, men det kan måske ikke helt erstatte en kritisk refleksion over metoden og fremgangsmåden.

Bogen virker som nævnt uhyre grundig. Det fremgår af forordet, at det er forfatterens dissertation. Den giver snarere indtryk af en habilitation, i hvert fald hvad angår omfang, grundighed og systematik. Om det også gælder originalitet, er jeg ikke den rette til at vurdere. Bogen går forholdsvis detaljeret ind på emner som forfatningsret, straffeproses og EU-ret. Den dækker således emnet bredt, men den er først og fremmest en folkeretsafhandling. Om den på dette felt er nyskabende, har jeg som strafferetskyndig svært ved at vurdere. De afsluttende retspolitiske anbefalinger er formentlig nye og antyder vel dermed en vis originalitet. Uanset dette, så fremtræder bogen i omfang, grundighed og systematik, som et ganske imponerende stykke arbejde.

Thomas Elholm

Syddansk Universitet

Paul Rock: Constructing Victims' Rights. The Home Office, New Labour and Victims. Clarendon Studies in Criminology. Oxford: Oxford University Press 2004. ISBN 0-19-927549-1.

I sin bok *Constructing Victims' Rights* gör Rock en grundlig studie av offerdiskursen efter New Labours maktövertagande 1997 och diskuterar vilka konsekvenser argumentationen får, eller snarare *inte* får, i praktiken. Under mandatperioden 1997-2001 strävade den brittiska New Labour-regeringen efter att, som de uttryckte det, placera offren i centrum av rättsväsendet. Paul Rock visar att detta inte var något nytt sätt att agera, utan ett nytt sätt att resonera. Rock har rekonstruerat det politiska samtal som fördes under de fyra åren i brittiska politiska och förvaltande organ. Han har observerat samtal och möten, han har intervjuat, han har tagit del av dokument och protokoll och han har följt frågan i pressen. Med referenser till etnografi ser Rock själv sitt arbete som nutidshistoria. Hans bas för studien var JVU, dvs. Home Office's Justice and Victims' Unit, där han

strävade efter att i princip följa allt som hände. Utöver det har han också intervjuat personer verksamma vid andra enheter och läst handlingar och artiklar med bas i andra sammanhang.

Resultatet av den omfattande och ingående studien blev en detaljrik och omfattande bok. Boken är omfattande både i omfång, den är över 600 sidor, och i innehåll. Den löpande texten berättar en berättelse om hur processen i de politiska samtalen har förlöpt, men parallellt till det finns en omfattande notapparat. Inte sällan utgörs halva boksidan eller mer av finstilt nottext och man kan få känslan av att läsa två parallella texter. Den omfattande notapparaten gör också att den samlade referenslistan endast avspeglar en del av de referenser som använts, eftersom en hel del väsentliga referenser endast nämns i nottext. Den detaljriktighet som resultaten är uppbyggda på är både studiens styrka och bokens svaghet. Många detaljer är nödvändiga för att förstå processerna som beskrivs, men bitvis är det svårt att hålla namn och organisationsstrukturer aktuella. För den som inte är helt hemma i den brittiska förvaltningsprocessen, myndigheternas organisering eller bekant med personer i New Labour eller i rättsväsendets centrala organ, tar det tid att få sammanhang i alla de enhets- och personnamn som nämns i boken. Trots detta är boken väl läsvärd, om man strävar efter att komma bortom alla detaljer finner man att Rock lyckas ge en utmärkt och tydlig illustration till hur offerdiskursen utformas som politisk argumentation.

Boken är indelad i tio kapitel. De första tre ägnas åt de ledande organisationerna på området: Home Office, dess olika organ och kommittéer. Här läggs grunden för att läsaren skall förstå hur samtalen förs, men detaljerna kan bli lite väl tydliga. Att mötet pågår i två-tre timmar kanske kan ha en viss relevans, men vilka klockslag dessa timmar infaller är inte lika relevant. Det blir mer förledande än förtydligande när vi behöver läsa att mötet påbörjades klockan 11, man bröt för rast vid 13 och fortsatte sedan till 15.30. Däremot lyckas Rock tydligt visa hur alla möten, var för sig, ger väldigt ringa utrymme åt de enskilda deltagarna. Det finns en liten, inre, central grupp som Rock kallar "the troupe" som har tolkningsföreträdet och som återkommer i flera olika kommittéer och grupper, vilket får demokratiska komplikationer. Rock beskriver exempel där information förs från en grupp till en annan genom att vissa tjänstemän "pratar med sig själv i olika roller" eftersom de finns i båda sammanhangen. Det är "the troupe" som skapar diskursen och upprätthåller den genom att de utvecklar ett gemensamt språk och en gemensam kunskapsbas.

Därefter går Rock i fyra kapitel in på olika aspekter i offerdiskursen: offret som konsument, mänskliga rättigheter, ekonomisk ersättning och 'restorative justice'. Vi får först möjlighet att fördjupa oss i offret som konsument, dvs. hur frågan om de bortglömda offren i rättsväsendet transformerats, i en parallellprocess till ekonomiseringen av politiken, till att bli en fråga om stöd åt brottsoffer som en kundrelaterad service. I det sammanhanget blir information viktig eftersom den

gör offren till upplysta konsumenter, en roll som kontrasterar rollen som rättsväsendets bortglömda part. När Rock därefter går över till att diskutera offer och mänskliga rättigheter påtalar han dock att det aldrig blivit en mänsklig rättighet att, som offer, ta aktiv del i rättsprocessen. Med referens till olika rättsfall och hur de påverkat diskursen visar Rock hur talet om brottsoffrens rättigheter blivit något som skall diskuteras av andra än de som själva varit utsatta för brott. Diskussionens syften är andra än de som drabbade själva lyfter fram.

I kapitlet om ekonomisk ersättning för Rock fram hur den moraliska dimensionen av offerskapet påverkade vilka krav som ansågs behöva tillgodoses. De som anses värdiga skall få den ersättning budgeten tillåter, längre än så sträcker sig inte rättighetstanken i fråga om ekonomiska resurser och rättigheterna lät sig inte definieras av brottet, utan av den moraliska värdigheten hos den utsatte. I kapitlet därefter talar Rock om idéerna om restorative justice som välpassande i den diskurs som rådde under 1990-talet och att de därför blev centrala argument i New Labours satsningar, trots att det var mycket vagt uttryckt vad det i praktiken var eller vart det ledde. Var syftet att offren skulle få makten över sin situation eller att brottslingarna skulle rehabiliteras? I debatten framkom båda aspekterna och fastän ingen riktigt visste vad de skulle göra kunde man inte ignorera den massiva politiska diskursen om frågan. Successivt kom därför offerorganisationerna att delta i utformningen av olika insatser, men fortfarande är det mycket som är oklart i det praktiska genomförandet.

I de nämnda kapitlen beskrivs mer eller mindre parallella processer. Rock konstaterar att det gemensamma i de olika processerna är att de alla baseras på att det är andra som gynnas av de diskussioner som förs om offers rättigheter. I de studerade organisationerna är det inte offrens egna röster som kommer fram. Rock ägnar två kapitel om offren och hur de diskuteras. Han börjar med dem som betecknats som "sårbara och kränkta offer" och menar att de fått framträda för att ge ansikte åt den breda och vaga grupp som offerbegreppet representerar. Vissa grupper av moraliskt ideala offer kunde representera de särskilt utsatta och hamnade därmed i diskussionens fokus. Successivt kom dock så stora grupper att betraktas som särskilt utsatta att det partikulära blev generellt och därmed var man ändå i en situation där offerskapet saknade specifika personer. Mordet på Stephen Lawrence i London 1993 skapade en raspolitisk debatt som inte var möjlig att bortse från. Rock ägnar en stor del av kapitlet om offer och ras åt diskussionen om detta mord. Det enskilda mordet lyfts fram för att det är ett starkt exempel på hur enstaka händelser fångar allmänhetens intresse och där de efterföljande diskussionerna styr politikens inriktning, framför allt när starka politiker låter diskussionen smälta samman med deras politiska budskap.

I det avslutande kapitlet rekapitulerar Rock det som tidigare tagits upp och för en diskussion där han bland annat lyfter fram hur den politiska argumentationen lever ett liv skilt från de praktiska handlingarna. Även om brottsoffers rättigheter hade

stor betydelse i den politiska debatten och flera nya lagar stiftades på områden var det aldrig aktuellt att ge makt åt offren. De fick inte inflytande på rättsprocessen och offrens behov lyftes aldrig fram tydligt. De fick det bättre på det sätt som var politiskt möjligt och de förändringar som skedde genomfördes med en bibehållen grund. Brottsofferfrågan var viktigare som politisk symbol än som praktisk realitet.

Constructing Victims Rights ger inblick i de specifika brittiska politiska organen, men den ger också en inblick i organisationers diskussioner och beslutsfattande som är tankeväckande och som inspirerar till liknande studier i andra sammanhang. Studier som med fördel kan genomföras med Rocks som modell, men som lämpligen presenteras i ett mera lättillgängligt format.

Kerstin Svensson
Lunds universitet

Fran Lisa Buntman: Robben Island and Prisoner Resistance to Apartheid. Cambridge: Cambridge University Press 2003. ISBN:0 521 53768 1. 340 s.

Fangeøya var i meget lang tid en viktig ressurs for de hvite som hersket på fastlandet. Den ligger så langt fra land at ingen vil kunne svømme i land i den kalde sjøen, men ikke lenger ut enn at den er lett tilgjengelig. Her kunne spedalske isoleres, og det samme kunne gjøres med uregjerlige høvdinger eller andre talsmenn for folkegrupper som mislikte de hvite inntrengernes styre. Naturligvis ble også en hel det vanlige kriminelle med lange dommer oppbevart her i lange tider.

I 1962 fikk øyfengselet ny status. Fra da av skulle det være hovedfengselet for politiske fanger, for de som forsøkte å bekjempe det hvite apartheidregimet. Etter massearrestasjonene gjennom 1980-tallet var det så mange politiske fanger at bare et mindretall var på Robben Island omkring 1990, da apartheidstyret endelig måtte innse at deres tid snart ville være omme. Siden 1997 har fengselet vært et offentlig tilgjengelig museum.

Buntmans bok handler om de politiske fangenes kamp mot apartheidregimet, mens de var fanger. I tillegg til arkivmateriale, fangememoarer, brev etc. som er publisert, har hun intervjuet mange fanger, noen fra fengselssiden og noen få andre som flere ganger besøkte de politiske fangene og tok opp deres situasjon.

Forfatteren har fire ledetråder for bokas 10 kapitler. For det første at fangene et stykke på vei omdannet fengselet fra et helvete på jord til et "universitet" for aktivister og politiske ledere. Det skjedde gjennom kamp for bedre kår i fengslet, og ved at fangegruppene selv overtok og opprettholdt disiplin og orden. Dette forhindret at det ble en vanlig sør-afrikansk kriminell gjengkultur i fengselet, at fangevokternes makt avtok, samt at de politiske grupperingene hadde et organisatorisk grep om sine folk.

De tre hovedgruppene av politiske fanger var medlemmer og sympatisører med Pan Africanist Congress (PAC), African National Congress (ANC) og fra slutten av 1970-tallet Black Consciousness Movement (BCM). De som ble ansett som ledere for disse gruppene, var som regel plassert i eneceller, for å stanse og motvirke deres politiske innflytelse, mens de øvrige satt i celler der det som regel var ganske mange andre fanger, fra flere av de politiske gruppene. Enighet så vel som uenigheter mellom gruppene ute i det sørafrikanske samfunnet, fulgte naturligvis med inn i fengselet. Uenighetene gikk langs ideologiske skiller: Skulle et framtidig fritt Sør-Afrika bygge på at borgere med fulle rettigheter er svarte mennesker, eller at det er de som identifiserer seg som sørafrikanere? Hva skulle gjøres med de hvite? Hvilken betydning har kampen mellom samfunnsklasser for frigjøringskamp og det nye samfunnet de kjempet for? Eller er klassekamp helt avleggs? Grupperingenes ulike syn medførte at de så det som viktig å drive politisk skoleing av sine folk inne i fengselet, selvsagt i hemmelighet for fengselet. Det holdt dem sammen, hindret frafall og det kunne bidra til rekruttering fra andre grupper. Men selvsagt ga dette også grunnlag for mistenksomhet, konflikter og konfrontasjoner, samtidig som det også gav trening i lederskap, konfliktløsning og forsiktighet i markering av ideologiske motsetninger. Ideologien ble noe fortrent til fordel for å finne løsninger på fellesskapsproblemer, bedre og mer mat, organisering av kjøkkentjeneste (som i et fengsel ofte også er et kommunikasjonssystem), rett til tilgang til nyheter, organisering av idrettsaktiviteter og valg av talsmenn som kunne snakke på vegne av alle, overfor fengselet eller når representanter for røde kors eller lovlig politisk opposisjon i Sør-Afrika var på besøk.

For det andre er Buntman opptatt av at fengselslivet og de erfaringer dette ga, påvirket den politiske bevissthet blant fangene, det påvirket forholdet innen og mellom de store og viktige politiske grupperingene, samt forholdet mellom forskjellige generasjoners politiske tenking. De relativt unge BCM-fangene som i betydelig antall ble fengslet etter studentopprøret i 1976, representerte ofte en helt annen opposisjonstenking enn den som var typisk for generasjonen før, både i PAC og ANC. Derfor ble det ganske konfliktfylt når de unge begynte å bli sendt til Robben Island. Siden BCM-fangene ute hadde tilhørt ulike grupper som var langt svakere organisert enn ANC og PAC, var det langt vanskeligere for dem å etablere en selvstendig politisk plattform i fengselet. De ble utsatt for et sterkt rekrutteringspress fra de andre, og nye og sterke konflikter oppsto.

For det tredje forsøker bokens forfatter å utvikle en teori om politisk motstandsarbeid, basert på et skille mellom "kategorisk motstand" og "strategisk motstand" som begge ble benyttet av fangene. Den første formen viser til at motstand kan ha et prinsipielt grunnlag, og det var særlig de yngre BCM-fangene som representerte denne. Deres motstand mot apartheid i det sørafrikanske samfunnet var militant, de viste åpen forakt for regimet og understreket protestens egenverdi for å vise at de ikke

aktet å være lydige undersotter. Den eldre fangegenerasjonen i ANC og PAC hadde en mer strategisk tenking i forhold til protest. Den var mer et middel enn et mål, protesten måtte tilpasses at de på lengre sikt ønsket et nytt og annerledes Sør-Afrika. Mange fengsels erfaringer hadde dessuten lært dem at en mer strategisk opptreden var gunstig, både for å oppnå enkelte forbedringer i fengselet, og for å oppnå noe som var nødvendig for det mer langsiktige, politiske formål: å opprettholde de politiske organisasjonene også i fengselet, skolere folk og forberede dem for deltakelse i fortsatt bekjempelse av apartheidregimet og et demokratisk samfunn etter det. Motstandsarbeidet måtte være slik at de langsiktige målene ikke ble skadelidende. Strategisk motstand innebar derfor at både organisasjoner og personene i dem må utvikles. Også etter at Mandela og flere andre i den sentrale ANC-ledelsen ble flyttet til Pollsmoor-fengselet på fastlandet, greide ANC å opprettholde sin organisasjon på Robben Island. Organisasjonene trengte både skolerte og disiplinerte medlemmer, derfor hadde både ANC og PAC sine egne studiekomiteer så vel som disiplinærkomiteer, og andre mer eller mindre permanente komiteer. Forakten for regimet kom til uttrykk i at fangene i hemmelighet fortsatte det politiske arbeidet i fengselet. Samtidig stimulerte de yngre BCM-fangene diskusjonene i fengselet om aksjonsformer, blant annet om at oppnådde privilegier i fengselet kunne bidra til å dempe motstanden mot regimet.

Det fjerde hovedtemaet som tas opp i bokens siste kapittel, er at det kan være grunn til å gjøre komparative studier mellom lander fengsling av politiske motstandere har vært benyttet i stor utstrekning. Slike studier kan kaste lys over hvordan selv motstandskampen eventuelt blir preget av dette, og hvordan sosiale bevegelser og de som deltar i dem også blir preget.

Buntmans perspektiv er at fordi kampen mot regimet fortsatte under fengslingen, fikk den stor betydning for det nye demokratiske Sør-Afrika. Hun mener at fengselsoppholdet var en læretid for svært mange innen den nye politiske eliten, ikke bare Nelson Mandela, i lederskap, toleranse for andre med ulike oppfatninger, i konfliktløsning og å finne fram til enighet i praktiske spørsmål, slik at det daglige liv ble rimelig fredelig.

Med et lite unntak for Goffmans mortifikasjonsprosess, er den kriminologiske fengselslitteraturen fraværende i boka. Det skyldes vel først og fremst at forfatteren har politikkfaglig bakgrunn, men trolig også at Buntmans fangegruppe var meget forskjellig fra vanlige fangegrupper. Hennes bok gir da også en viktig påminnelse om at miljøet i et fengsel temmelig sikkert ikke er uavhengig av hvilke mennesker som er satt inn der.

Tesen om at fangetiden på Robben Island for mange innen den nye politiske eliten i Sør-Afrika kan ha hatt betydning for overgangen til et demokratisk samfunn, virker i utgangspunktet rimelig. Den er imidlertid så uspesifikk at det er vanskelig å forholde seg til den, og forfatteren berører lite av en mengde annen lit-

teratur, om hva som satte preg på overgangen til demokrati. Dessuten er Buntman nokså ensidig opptatt av å trekke fram mulige *positive* bidrag til et nytt samfunn. Det kameratskapet som mange av de hun intervjuet framhevet som særlig positivt ved tiden i fengselet på Robben Island, kan lett få motsatt verdi i tiden etter, både når det gjelder fordeling av politiske posisjoner og andre goder, og for å skape et klima for åpen politisk diskusjon. En konkret virkning som Buntmann uttrykker håp om, er at de meget langvarige fengsels erfaringer som svært mange av de nye sørafrikanske politikere har, fører til at den onde sirkelen med kriminell vold og lange fengselsstraffer blir brutt, og at fengselsforholdene i landet blir bedre. Jeg savner en påpeking av at politikerne med denne erfaringsbakgrunnen i 1997 forlenget fengselsstraffene meget sterkt, og har gjort svært lite for å forbedre fengselsforholdene. Jeg vil tro at dette delvis skyldes at politikerne med fengsels erfaring fra Robben Island trekker et meget skarpt skille mellom seg selv og de som nå overfyller sørafrikanske fengsler. All fangeerfaring er ikke likeverdig.

Leif Petter Olaussen
Universitetet i Oslo

Sarah Brown: Treating Sex Offenders. An Introduction to Sex Offender Treatment Programmes. Willan Publishing. Cullompton, Devon 2005. 282 sider.

Uanset at bogens tittel kan give indtryk af, at læseren får en bred introduktion til forskellige behandlingsformer for seksualforbrydere, så beskæftiger bogen sig primært med en kognitiv adfærdstreapeutisk tilgang og med behandlingen i de angelsaksiske lande (England, Irland, Canada, USA, Australien og New Zealand), hvor kognitiv-adfærdsterapi er den mest udbredte form for behandling af seksualkriminelle. Andre behandlingsformer og andre lande berøres kun yderst periferisk, f.eks er behandlingen i lande uden for de ovennævnte lande beskrevet under ét i et 1 ½ sider langt afsnit med overskriften "Europe and the rest of the world". Hvis vi i Norden vil vide noget om behandling af personer dømt for seksualkriminalitet i vore lande, er det altså ikke her, vi skal lede efter oplysninger. Inden for de seneste år er kognitiv-adfærdsterapi imidlertid også kommet på banen i de nordiske lande som en af flere mulige behandlingsformer for sædelighedskriminelle, så bogen er ikke uden relevans for os. Forfatteren Sarah Brown er engelsk, hvilket gør hendes valg af tilgang forståelig, og hun har skrevet en spændende bog, som kommer bredt rundt om og i dybden med sit emne.

I det indledende kapitel slår Sara Brown fast, at der er et betragteligt mørketal for alle former for seksuelle overgreb, at personer, der begår seksuelle overgreb ikke er en specifik gruppe, som udskiller sig markant, at overgreb overvejende begås af personer, som offeret kender og at andelen af anmeldelser og domme

for seksualkriminalitet udgør en lille del af samtlige anmeldelser og domme for kriminalitet generelt. Endelig påpeger hun, at området har såvel mediernes som politikerne opmærksomhed, og at opmærksomheden har skabt et billede af, at der har været en stor stigning på området samt at kvinder og børn konstant er udsat for fare for at blive udsat for seksuelle overgreb. Denne tilgang til problemfeltet har selvfølgelig en betydning for hendes analyse.

Ud over en indføring i kognitiv-adfærdsterapeutisk behandling for seksualkriminelle – herunder forskelle mellem den udformning behandlingen har fået i de forskellige angelsaksiske lande og den tilgrundliggende teori - beskæftiger bogen sig med evaluering og effekt af denne behandlingsform, og det er især i forbindelse med Browns diskussioner af effekt og effektmålinger, at bogen er spændende.

Af fag er Brown (rets)psykolog, hvilket giver hende en vis indsigt i terapeutisk behandling, men det er formentlig også en medvirkende årsag til, at hun beskæftiger sig med, ikke blot om behandling virker, men hvad det er, der får behandling til at virke, et forhold, der ikke sjældent forbigås i stilhed. Hun beskæftiger sig f.eks. med, hvordan det påvirker behandlere at arbejde med kriminelle, der har begået seksuelle overgreb, og hvilken betydning det kan have for behandlingseffekt. Hun påpeger mange andre elementer i behandlingen, som er problematiske, f.eks. motivation, brug af manualer, interne evalueringer, udelukkelse fra behandling, mere eller mindre ensartet behandling af alle og vurdering af fremtidig risiko for nye overgreb.

Brown mener ikke, at de foreliggende evalueringer giver overbevisende resultater. Hun siger, at vi måske nok nu ved mere om, at der er noget der virker, men vi ved ikke hvad det er, der virker og for hvem. Brown beklager, at der bliver lagt så lidt vægt på kvalitative undersøgelser inden for feltet i forhold til kvantitative effektundersøgelser, fordi det netop er de kvalitative undersøgelser, der kan give større indsigt i, hvad der henholdsvis virker og ikke virker, og hun undrer sig over, at der er meget få undersøgelser, der spørger de sædelighedskriminelle, som har været igennem en behandling om hvad, der hjalp eller ikke hjalp for dem i behandlingen. Hun når frem til, at behandlingsprogrammerne skal udvikles bedre, hvilket, efter hendes opfattelse, kun kan ske ved at se på delelementer i behandlingen, så man kan få en større differentiering målrettet forskellige grupper og med hensyntagen til individuelle forhold. Brown fremhæver at fremkomsten af kognitiv-adfærdsterapi, som den fremherskende behandlingsform for seksualkriminelle ikke er baseret på empirisk påvisning af denne terapiforms positive effekt, men snarere på en generel udvikling inden for psykologien, hvor kognitiv-adfærdsterapi fik en mere og mere fremtrædende plads i forhold til behandling af mange forskellige typer af problemer.

Brown anerkender, at der er sket en stor udvikling inden for området, men hun mener, der er lang vej igen. Endvidere mener hun, at den store fokusering på behandlingen af dømte seksualkriminelle dels overser, at det største problem

ligger uden for de få, der får en straf og dels stiller hindringer i vejen for, at ikke-opdagede kan henvende sig for at bede om hjælp. Det sidste forårsaget såvel af den eksisterende behandlingen helt overvejende henvender sig til dømte, som den måde medier og offentligheden forholder sig til sædelighedskriminelle på, hvilket ikke er befordrende for, at de selv søger hjælp.

Brown udtrykker en vis skepsis over for værdien af behandling af seksualforbrydere, hvilket bl.a. kommer til udtryk i hendes afsluttende ord "Thus, if government policy is truly aimed towards public protection ... the treatment of known/convicted sex offenders will have a limited impact on the rate of sexual offending, as the majority of sex offences go unreported and hence, the majority of offenders are unidentified" (s.246). Denne forståelse bygger hun bl.a. på en opfattelse af, at uanset hvor effektiv behandlingen måtte blive, "this provision alone cannot eliminate the probleme of sexual offending" s. 242.

Hun ser derfor, at vejen frem i højere udstrækning er at rette fokus mod primær og sekundær prævention, altså at sætte ind før, der begås seksuelle overgreb og at rette fokus mod de personer, som er i størst risiko for at begå eller blive udsat for seksuelle overgreb. Primær og sekundær præventiv "public health" intervention skal være statsligt initieret, og det skal være den principielle og mindre straforienterede interventionsform. Sarah Brown nøjes ikke med at peger på, det hun mener, skal være den fremtidige vej, hun omtaler også forskellige lokale tiltag fra de angelsaksiske lande, som indeholder en sådan tilgang, og som der kan bygges videre på.

Hvis man vil have en indføring i kognitiv adfærdsterapi for seksualkriminelle – hvad behandlingen går ud på, effekten heraf og evaluering af behandlingen er bogen en god og kritisk introduktion, der lægger vægt på de mange problemer, der findes inden for feltet.

Annalise Kongstad
Københavns Universitet

Dag Leonardsen: Japan as a low-crime nation. Palgrave Macmillan, 2004. 227 s.
De fleste vestlige lande oplevede i perioden mellem 1950'erne og 1990'erne en stigning i den registrerede kriminalitet. Japan oplevede i denne periode et fald (eller en stabilisering) i den registrerede kriminalitet. Leonardsens bog handler om Japans relativt kriminalitetsfri moderniseringsproces (den satte for alvor ind i begyndelsen af 1950'erne), hvilket står i modsætning til kriminalitetsniveauet i de fleste andre lande, som har gennemlevet en hurtig urbaniseringsproces.

Efter 1990'erne – navnlig i starten af perioden – oplevede Japan dog en stigning i den registrerede kriminalitet, men det handler hans bog ikke om. Han in-

kluderer heller ikke kriminalitet i den private sfære, trafikvold eller "white collar crime" i argumentationen om, at Japan er et lav-kriminalitets samfund.

Leonardsen kontekstualiserer sin diskussion af Japan som et lav-kriminalitets-samfund inden for rammerne af "The welfare paradox"; altså de uventede negative sociale konsekvenser af fremgang og det, at velfærdssamfund er kendetegnet ved høje levestandarder og næsten fuld beskæftigelse, men også af, at man samtidig er nødt til at bruge flere og flere penge på velfærdsomkostninger. Modernitet medfører arbejdsløshed og fattigdom midt i al velstanden. Side om side med udførlige velfærdssystemer og intensive interventionsprogrammer ses stigninger i skilsmisseraten, selvmordsraten, misbrug, kriminalitet m.m.

Der er tættere relationer mellem politiet og borgerne i Japan end i Vesten, siger Leonardsen. I mobile og turbulente samfund har sekundære grupper en vigtig rolle, hvilket også ofte betyder, at den primære kontrol er erstattet af sekundær kontrol, dvs. fx via politiet. I Japan derimod er der tradition for frivillige borgergrupper i lokalsamfundene. Borgergrupperne favner bl.a. kriminalitetsforebyggelse, brandforebyggelse, færdselssikkerhed, sundhed og sanitet, festivaler og aktiviteter for kvinder og unge. Borgergrupperne samarbejder med politiet. Ud over formelle og uformelle borgergrupper findes der også et netværk af frivillige foreninger, der alle har som formål at forebygge kriminalitet. Man kan sige at borgerne i Japan "policer" sig selv. De samarbejder med politiet og holder øje med hinanden. Børn, som er længe ude om aftenen, rapporteres til deres forældre osv. Japanerne er dermed meget overvågede i skolerne, på arbejdspladserne, i fritiden osv. Der er altså tradition for, at ansvaret for den social kontrol ligger i samfundet, og japanerne må derfor disciplinere sig selv for at holde orden i samfundet, hvilket de fleste kriminologer nok er enige i har en langt bedre effekt end sekundær kontrol.

Leonardsen nævner forskellige andre kriminalitetskontrollerende mekanismer, der er særlige for det japanske samfund. Bl.a. peger han på den af de fleste velkendte (hvis ikke på anden vis så fra filmiske repræsentationer) strukturering af organiseret kriminalitet i form af Yakuza'en. Yakuza'en i Japan er ansvarlig for meget af den alvorlige kriminalitet, samtidig med at den er en del af den formelle sociale kontrol og beskyttes af politiet. Yakuza'en er med til at kontrollere kriminaliteten ved at den holder andre kriminelle nede og ved at indrullere afvigere i yakuza'en.

En lidt kuriøs ting ved Japan – ifølge Leonardsen – er, at i Japan løses mange kriminelle sager ikke i retten. Og dertil kommer, at mange sager suspenderes i retten. Når man vurderer, om en sag skal suspenderes, tages der hensyn til en lang række forhold, bl.a. om gerningen blev udført under angst, overraskelse, ophidselse, skam, provokation, trussel, massepsykologi el.lign.

Japan er et gruppesamfund. Alle borgere i Japan er bundet til strukturer af primære relationer som – i Leonardsens optik – har en kriminalpræventiv funktion. En japansk person vil altid repræsentere en gruppe eller en anden person end sig selv og vil altid være forbundet med andre i en vertikal afhængighedsrelation. Gruppeideologien transmitteres systematisk gennem socialiseringsprocessen og følger individet gennem hele livet: det starter i familien, fortsætter i børnehaven, skolesystemet og på arbejdspladsen. Hele tiden gentages det samme budskab: gruppen er alt, individet intet. Individet undgår handlinger som bringer skam til individet eller til gruppen. Skam er en meget effektiv sanktion i et samfund, hvor afvisning eller forvisning fra gruppen genererer mere bekymring end frygt for straf.

Durkheims forståelse af kollektiv identitet og kollektiv samvittighed som vigtigt element i at sikre social integration i et samfund kunne være en beskrivelse af Japan, forstået på den måde, at sådan tænker japanere. Durkheims "moral tightness"-begreb passer ligeledes godt på det japanske samfund. Leonardsen mener videre, at Japan kan karakteriseres ved ordet flertydighed. Japan er også et klassesamfund, et stærkt "kønnet" samfund, et samfund med regionale variationer, et samfund med betragtelige generationsmæssige variationer og et samfund, som samtidig har værdikonsistens over tid og sted samt en høj grad af enighed vedrørende overordnede mål. Leonardsen fastslår endvidere, at Japan er en defensiv kultur og at denne "defensiveness" i høj grad er med til at forklare Japans lave kriminalitetsrater.

Japan er også en indpakningskultur. Indpakningen af selvet underbygges af sproget, tøjet, indendørs arkitektur m.m. Japanerne pakker deres individuelle selv, deres sande følelser osv. ind – alt hvad der evt. kunne afsløre forskellige holdninger, og som dermed kunne true samfundets basale harmoni. Samtidig er den ydre opførsel meget synlig, disciplineret og kontrolleret. Formen er vigtigere end indholdet. Konflikter i personlige holdninger og konfrontationer må undgås, undertrykkes, løses for alle gruppens medlemmers skyld. Samfundet er altså både transparent, indpakket og defensivt. Hvis man tænker på roller i en Goffmannsk betydning (1958), spiller japanerne deres roller med meget mere opmærksomhed og årvågenhed end vesterlændinge spiller deres.

Leonardsen mener altså, at gruppepres og den japanske skam-kultur er meget vigtige årsager til at der er så lidt kriminalitet i Japan.

Han argumenterer videre, at kulturer, som er baseret på stærke sociale bindinger (hvor tilknytning og forpligtelse i forhold til familien er den vigtigste faktor), er kulturer, som både vil være i stand til at minimere kriminalitet og på samme tid reintegrere kriminalitetsudøvere.

Leonardsen opfatter kriminalitet som et slag mod samfundet, og som noget, der begås af outsiders, og jævnfør den opfattelse er folk i komplekse afhængighedsrelationer mindre tilbøjelige til at afvige. Dette gælder i Japans tilfælde især for kvinder.

Både hjemme og på arbejdet er kvinder underordnet mænd. Japanske kvinder bør give familien fuld prioritet, de får deres sociale status ved at være mødre, ikke via deres øvrige roller - på trods af at 50 % af de japanske kvinder arbejdede udenfor hjemmet i starten af 90'erne og at Japan har en af verdens laveste fødselsrater på 1,4 barn pr. familie. Men mændenes valgmuligheder er ifølge Leonardsen nærmest på forhånd givet, idet mænd mister deres mulighed for advancement på jobbet, hvis de er aktive hjemme. En undersøgelse har vist, at 37,5 % af japanske fædre siger, at de ingen kontakt har med deres børn til daglig - i gennemsnit ser de deres børn 8 minutter om dagen. Det betyder også, at det er kvinder, der deltager i de ovenfor nævnte samfundsmøder, borgergrupper, foreninger osv.

Bogen slutter med at Leonardsen kommer med sit bud på et rigtigt godt samfund, hvilket er en kombination af det bedste fra Japan og det bedste fra Vesten. Vi bør skabe et samfund, hvor folk hverken har materielle eller sociale grunde til at bryde med fællesskabet. Vi bør skabe sociale betingelser, som gør folk vigtige for hinanden; et mere (økonomisk) egalitært og en mere deltagende kultur end vi har i dag; hvor det at sørge for andre er vigtigere end at sørge for sig selv; hvor folk både har individuelle og gruppe identiteter; et samfund der har en gruppefunderet moralitet; hvor ære betyder meget, og hvor det er skamfuldt at bryde med samfundet. Problemet med et sådan samfund er dog, at 'kriminalitet som konflikt' falder uden for den slags kriminalitet som et skam-samfund kan kontrollere. Narkorelateret kriminalitet ville ikke blive minimeret i et skam-samfund, ligesom en "bebrejdt ofrene" attitude måske ville vokse frem. Alligevel er Leonardsen mindre bekymret for ære og skam-mekanismernes moralisering og uformelle kontrol, end han er for den nuværende repressive formelle kontrol i Vesten.

Kriminalitetskontrol handler om at bringe folk ind i ansvarlige positioner i samfundet, argumenterer Leonardsen videre. Kriminalitet skal diskuteres som et politisk spørgsmål i form af, hvad vi tilbyder dem, der ikke er brug for i et krævende samfund. I dag er unge under 25 ikke til nytte hverken i Japan eller i Vesten, men Japan har sociale integrerende mekanismer, som kompenserer for dette. I vestlige lande er den traditionelle strategi for at forbedre unges situation at kræve flere og flere fritidsaktiviteter. Og det kan være ok. Men hvis uansvarlighed fra unge er et stort problem i Vesten, er den eneste gangbare vej frem at gøre dem ansvarlige. At give dem samfundet tilbage. Hvis unge ikke både får retten til og ansvaret for at deltage i samfundet, vil vi (i Baumans terminologi) fortsætte med at opleve, at de overflødige må reguleres via straf.

Jeg synes på mange måder, at Leonardsens bog er interessant, og den gør mig klogere på det japanske samfund, men netop det, at Leonardsen kun vil diskutere kriminalitet på et bredt samfundsmæssigt og kulturelt niveau og ikke på mikro-niveau, og at han ikke eksemplificerer sine argumenter med empiriske japanske

eksempler, gør, at jeg alligevel ikke helt føler, at jeg opnår en egentlig forståelse af sammenhængen mellem det japanske samfund og dets kriminalitetsniveau. Jeg føler ikke, at jeg når under huden i min forståelse af japanerne. Og det ærgrer mig lidt. Til gengæld er der rigtig meget god viden at hente om kriminalprævention.

Charlotte Mathiesen Bech

Det Kriminalpræventive Råd

Jerzy Sarnecki (red.): Är rättvisan rättvis? Tio perspektiver på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter i rättssystemet. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. SOU 2006:30.

Det er ikke ofte, der anmeldes betænkninger i NTFK. Men nogen undtagelse bør der være, og denne rapport repræsenterer en sådan, fordi den behandler et væsentligt emne og omfatter megen interessant forskning. Den er derfor snarere at betragte som en videnskabelig antologi end som en vanlig betænkning.

Rapporten er femte bind i den udredningsserie, udvalget vedrørende magt, integration og strukturel diskrimination har fabrikeret, siden udvalget blev nedsat af regeringen i april 2004. Af tidligere rapporter kan nævnes en om diskrimination på arbejdsmarkedet.

I forordet til nærværende rapport nævnes, at studier om diskrimination inden for retsvæsenet er et etableret forskningsfelt i USA og England, men at der – på trods af flere svenske studier, der påviser eksistensen af en sådan diskrimination – ikke i Sverige officielt erkendes, at diskrimination forekommer. Det samme kunne man nok sige om de øvrige nordiske lande. Med denne rapport er Sverige kommet et vigtigt skridt foran sine nabolande.

Rapportens ti perspektiver på diskrimination i retssystemet dækker hele spektret fra anmeldelse til dom, herunder også vidners tilbøjelighed til at vurdere en gerning forskelligt, afhængig af gerningsmandens etniske herkomst. Mange af bidragene til rapporten angår forskningsresultater, som tidligere har været offentligtgjort, men enkelte af bidragene vedrører undersøgelser, som er lavet med henblik på betænkningen.

Ét af disse originalbidrag omhandler en undersøgelse, der er gennemført af Johan Kardell. Undersøgelsen sigter på at kortlægge eventuelle etnisk relaterede forskelle med hensyn til dels mistanke for kriminalitet og dels arten af strafferetlig afgørelser. Førstnævnte del af undersøgelsen er baseret på det register over personer, der er ”skålingen mistänkta” for kriminalitet. Undersøgelsen viser, at personer med anden etnisk baggrund end svensk har en klart større sandsynlighed end personer med svensk oprindelse for at mistanken ender uden yderligere tiltag

– altså hverken med tiltale eller tiltaleundladelse. Denne forskel kunne tolkes således, at politiet ikke stiller samme høje krav for at mistænke en person, når denne er af fremmed oprindelse, som når denne er af svensk oprindelse. Forskelle i kriminalitetens kompleksitet synes således ikke at kunne forklare forskellen. Den anden del af undersøgelsen – hvilken sanktion personerne idømmes – viser, at personer af ikke-svensk oprindelse har lidt større risiko end personer af svensk oprindelse for at blive idømt en fængselsstraf.

Samme, men tydeligere tendens vises i en undersøgelse, der er gennemført af Tove Pettersson, og som tidligere har været offentliggjort. Undersøgelsen omhandler alene voldtægt, alvorlig vold og eget brug af narkotika. Pettersson, som nøje har gennemgået mere end 2000 domme, finder, at personer med ikke-europæisk baggrund har tre gange så stor risiko som svenskere for at blive idømt en fængselsstraf frem for en mildere sanktion. Der er her taget højde for eventuelle forskelle mellem personer med hensyn til tidligere straffe, køn, alder og antallet af forhold, som dommen omfatter. Resultatet ses derfor som ganske sikkert. Pettersson finder til gengæld ingen etnisk betingede forskelle med hensyn til, hvorledes processen forløber frem til dom, dvs. omfang af forhør, anholdelse og varetægtsfængsling.

I et andet kapitel i bogen refereres en anden undersøgelse af Tove Pettersson, nemlig en undersøgelse af eventuel andrefiering/otherization og kulturalisering i domme, der angår personer af anden etnisk herkomst. Med førstnævnte menes majoritetsbefolkningens nedgøring og stigmatisering af visse grupper i samfundet ud fra fx deres religiøse tilhørsforhold, som således bliver ”de andre” i modsætning til ”vi”. Med kulturalisering menes, at en gruppe tilskrives særlige egenskaber på grund af deres etniske eller kulturelle baggrund. Pettersson undersøger, om der i de 250 domme, som hun nøje har gennemgået, findes beskrivelser, der kan henføres til et af disse to begreber. Det bør nævnes, at Petterson bevidst har anvendt domme til denne undersøgelse, idet hun – under henvisning til van Dijk – udgår fra, at dommere fungerer som en slags samfundets moralske vogtere og derfor vil være det sidste sted, som man vil kunne forvente vil anvende diskriminerende udtryksformer. Det er da heller ikke meget af den slags, Pettersson finder. Og en del af det, der findes, må siges at være dommernes reproduktion af andres udtryksformer (fx vidners). Der er dog eksempler på udvisningsdomme, hvor de udenlandske mænd anses som uvigtige for deres børn, ligesom der forekommer udsagn, der tyder på en generel vurdering af muslimske kvinder som undertrykte og kontrollerede.

Når tegn på diskriminerende udtryk kan findes i selv domme, skal det givetvis ses i sammenhæng med almenmenneskelige træk, nemlig at vi alle i et eller andet omfang påvirkes af diskursen om indvandrere og efterkommere, og at denne er med til at skabe negative stereotype forestillinger om disse grupper. Dette forhold og betydningen heraf beskrives i et kapitel, der er skrevet af Torun Lindholm og

Sylvia Bergvall. De omtaler psykologiske eksperimenter, som meget tydeligt viser, hvorledes vores forhåndsindstilling til grupper i samfundet påvirker vores perception af disse menneskers adfærd. Et interessant eksempel stammer fra USA, hvor hvide deltagere i et eksperiment blev bedt om at trykke på "skyd"-knappen, når de mente, at den person, der viste sig på pc-skærmen, havde et skydevåben i hånden, mens omvendt de skulle trykke på "skyd-ikke"-knappen, når de mente, at personen var ufarlig. Som læseren sikkert allerede har regnet ud, så viste eksperimentet, at deltagerne var hurtigst til at trykke på skyd-knappen, når en bevæbnet person på skærmen var sort, mens de omvendt var hurtigst med "skyd-ikke"-knappen, når en ubevæbnet person på skærmen var hvid. Ligeledes viste der sig klare forskelle i fejlfortolkninger af situationen, idet det betydeligt hyppigere forekom, at en sort end en hvid person på skærmen blev set som bevæbnet, skønt han var ubevæbnet, mens det omvendte forekom for bevæbnede hvide person. Eksperimentet blev gennemført i forlængelse af tragisk episode, hvor fire hvide politifolk havde skudt en ubevæbnet sort mand, som de fejlagtigt mente havde taget et våben frem, da kontaktede ham.

De svenske forfattere til dette kapitel har også gennemført et eksperiment. Det vedrører oplevelsen af et røveris alvorlighed i relation til egen og røverens etniske baggrund. Blandt deltagerne var der både svenskere og indvandrere, og det viste sig, at de have lidt modsat opfattelse af situationen, afhængig af, om den person, der blev vist som røver i en videofilm, lignede en indvandrer eller en af svensk oprindelse. I et videre eksperiment skulle deltagerne i forsøget udpege gerningsmanden til røveriet, og her viste det sig, at både indvandrere og svenskere betydeligt hyppigere udpegede en uskyldig indvandrer end en uskyldig svensker som værende røveren. Forfatteren tolker dette i lyset af den almene viden om indvandreres overrepræsentation i retssystemet.

Flere andre interessante resultater præsenteres i denne rapport. Nogle af de empiriske resultater understøtter hinanden, mens andre er modsigende. Nogle af resultaterne fremtræder endvidere som mere sikre end andre. En ikke uventet konklusion er derfor, at der behøves betydeligt mere forskning på dette område. Allerede i den foreliggende bog kan der dog hentes inspiration til megen vigtig forskning.

Britta Kyvsgaard
Justitsministeriet